

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ (АНАЛІЗ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Юлія АНТОНЕНКО

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького,
вул. Університетська, 1/226, Львів, Україна, 79001,
тел.: (032) 239-47-70*

Розглянуто толерантність як універсальну аксіологічну категорію, що актуалізується в концепті *толерантність*. Описано особливості вербалізації концепту *толерантність* в українській мовній картині світу на матеріалі словників сучасної української мови різних типів, зокрема досліджено етимологію поняття, окреслено парадигматичні зв'язки, синонімічні ряди та антонімічні пари. Охарактеризовано зміни в семантиці лексем, що репрезентують концептосферу толерантності в українській лінгвокультурі.

Ключові слова: аксіологічна категорія, концепт, толерантність, вербалізація, словники, концептосфера, лінгвокультура.

Постановка проблеми. Феномен толерантності привертає увагу багатьох дослідників. Таке зацікавлення можна пояснити тим, що в сучасному світі спостерігаються активні глобалізаційні, інтеграційні, мультикультурні процеси, і саме категорія толерантності постає важливою складовою як міжкультурної взаємодії, так і комунікації в межах однієї лінгвокультури на всіх рівнях від публічного до міжособистісного.

Мета дослідження полягає в експлікації мовних засобів, які репрезентують концепт *толерантність*, і комплексному описі змісту та функціонування цього концепту в українській мовній картині світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За відносно короткий час толерантність як культурно-соціальний феномен стала предметом зацікавлення українських дослідників у різних галузях знань: філософії, політології, культурології, соціології, лінгвістики [див. 26]. Проте при всьому різноманітті наукових робіт на сьогоднішній день недостатньо досліджені процеси запозичення концептів інших лінгвокультур українською, їхній подальший розвиток, переосмислення та ускладнення у свідомості носіїв української мови, що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що вивчення системних даних допоможе побачити динаміку зміни уявлень мовців про толерантність. Окрім того, аналіз словникового матеріалу – дефініцій, ілюстрацій, різних оцінних позначень,

контекстуальних зв'язків тощо може дати поживу для роздумів про ролі та місце концепту *толерантність* у національній свідомості українського народу. Розпочнемо зі з'ясування походження лексеми в українській мові. В Етимологічному словнику української мови *толерантність* згадується у словниковій статті до лексеми *толерантний* – “терпимий до чужих думок і вірувань”, *толерувати* ‘виявляти терпимість’: рос. *толерантный*, бр. *талерантны*, п. *tolerancja* ‘терпимість’, ч. *tolerantní*, слц. *tolerantny*, вл. нл. *tolerantny*, болг. м. *толерантнен*, схв. *толерантан*, слн. *toleranten* – запозичення із західноєвропейських мов; нім. англ. *tolerant*, фр. *tolerant* походять від лат. *tolerans*, *-ntis* ‘терплячий’, дієприкм. від дієслова *tolerāre* ‘витримувати’, ‘вносити’, ‘терпіти’, пов'язаного з *tollo*, *tollere* ‘піднімати’, ‘здіймати’, ‘прибирати’. СІС² 829: Kopaliński 981; Holub–Lyer 484; Gr. Fwb. 766; Dauzat 712; Klein 1624–1625; Walde-Hofm. II 688-689” [9: 593].

Власне, тлумачення в латині – мові, з якої походить слово, цікавить нас менше, ніж його значення у тій мові, з якої воно опосередковано було запозичене українською. На жаль, в етимологічному словнику не конкретизована мова, через яку в українську прийшло іноземне слово *толерантність*, лише вказано, що джерелом слугували “західноєвропейські мови”. Однак у “Великому тлумачному словнику української мови” все ж віднаходимо цікаві відомості про те, що слово *толерантний* в українській мові має французькі корені [6: 1170]. Зазначимо, що історико-етимологічні словники німецької [30] та англійської [32] мов також вказують на французьке походження лексеми. Отже, можемо припустити, що українська мова, запозичивши поняття *толерантності*, разом із ним запозичила й весь комплекс смислів, що існували у французькій мові. Запозичена лексика, укорінюючись у новому культурному ґрунті, спочатку використовується у “рідному” значенні, але в процесі засвоєння мовою неминуче отримує нові смисли, емоційні та оцінні конотації. Ідентифікація цих смислів і дає підстави виокремити національно-специфічну прагматичну інформацію.

Отже, розглянемо значення слова у французькій мові. Можемо побачити такі дефініції: 1. *endurer et souffrir* ‘терпіти і страждати’ (1606); 2. *souffrir, avoir de l’indulgence par quelque consideration pour des abus, pour des choses qui d’elles-mêmes ne sont pas bien* ‘страждати, бути поблажливим з якоїсь причини до зловживань, до речей, які вважаються не дуже добрими’ (1694); 3. *supporter, avoir de l’indulgence pour des abus, supporter des choses qui d’elles – mêmes ne sont pas bien* ‘терпіти, проявляти поблажливість до зловживань, терпіти речі, які самі по собі вважаються поганими’ (1762, 1798); 4. *supporter, avoir de l’indulgence pour des abus; supporter des choses qui d’elles-mêmes ne sont pas bien, ou que l’on croit n’être pas bien* ‘терпіти, мати поблажливість до зловживань; терпіти речі, які самі по собі не є хорошими, чи що, як вважається, не є добрими’ (1835); 5. а) *avoir de l’indulgence pour des choses qui ne sont pas bien, ou que l’on ne croit pas bien* ‘мати поблажливість до речей, які не є хорошими, або ви не вірите, що вони добрі’; б) *exercer la tolérance religieuse* ‘проявляти релігійну терпимість’; с) *en termes de médecine, avoir de la tolérance pour un médicament* ‘з медичної точки зору, мати толерантність до ліків’; д) *se tolérer, avoir de la tolérance les uns pour les autres* ‘терпіти один одного, мати терпимість один до одного’ (1873); 6. *supporter* ‘підтримувати’; *pas*

réprimer certains abus, supporter chez autrui ce que l'on n'approuve pas 'не придушувати деякі зловживання, терпіти в інших людях те, що ніхто не схвалює' (1932) [31]. Проте про хоча б приблизний час запозичення, використовуючи лише відомості зі словників, говорити не можемо, оскільки перший, що фіксує поняття *толерантності*, виданий на початку ХХ століття. Можливо, ґрунтовний діахронічний аналіз текстів різних дискурсів допоможе у пошуку відповіді на це питання.

Оперуючи наявними системними даними, розглянемо процес адаптації слова в українській мові. Вперше зустрічаємо потрактування того, що означає бути толерантним, у першому словнику іноземних слів Василя Доманицького від 1906 року: "толерантний – не ворожий до чужої віри" [8: 118]. Як бачимо, таке пояснення лежить у площині семантичного протиставлення "свій–чужий" у межах релігійного дискурсу [33].

У 1910 році побачив світ словник Зеновія Кузеля, де подано тлумачення низки слів: "*толерантний* (лат.) – виrozumілий, терпимий; *толеранція* – терпимість (особливо релігійна); *толерувати* – зносити, терпіти, дозволяти" [14: 300]. Зауважимо, що ця дефініція кардинально відрізняється від розглянутої вище й частково збігається з тлумаченням у словниках французької мови. Можемо зазначити, що тлумачення поняття *толерантності* набуває оцінного значення. До об'єкта толерантності можна ставитися поблажливо, тобто великодушно, з розумінням – у цьому випадку можемо говорити про експліцитну позитивну чи нейтральну оцінку, або ж зносити чи терпіти те, до чого маємо бути толерантними (експліцитна чи імпліцитна негативна оцінка). Окрім того, можемо бачити суттєве розширення лексичного ряду, що може свідчити про поступове засвоєння поняття українською мовою.

Зеновій Пиптенко, укладач словника 1918 року, фактично подав дефініцію зі словника В. М. Доманицького, але хоч і розширив "вплив" толерантності на царину переконань, суджень, все ж залишив релігійну сферу на першому місці: "толерантний, лат. – не ворожий до чужої віри, до чужих думок" [16: 86].

1933 року вийшов словник Олекси Скалозуба, в якому фіксуємо збільшення кількості лексем на позначення різних аспектів поняття толерантності: "*толерантний* (лат.) – поблажливий, вибачний, пробачний, вибачливий, виrozumілий; *толерантність* (лат.) – пробачність, оглядність, поблажливість; *толеранція* (лат.) – релігійна терпимість, пробачення, виrozumілість; *толерувати* (лат.) – потурати, пробачати, вибачати" [18: 394].

Найцікавішим видається виокремлення лексеми на позначення релігійного аспекту толерантності. *Толеранція* – вміння терпіти, розуміти та прощати, *толерантність* – здатність діяти делікатно, м'яко, спокійно, розсудливо стосовно інших. Водночас тлумачення дієслова *толерувати* подано через лексему *потурати* з експліцитним негативним оцінним значенням – "не перешкоджати кому-небудь робити щось нездолене, варте осуду; виконувати чийсь бажання, примхи" [22: 433].

Наступний словник, у якому розкрито значення *толерантності*, датований 1953 роком й виданий у Мюнхені на кошти української діаспори. У ньому подано такі дефініції: "*толеранція* (лат.) – терпимість (до чужих переконань, насамперед релігійних); *толерантний* – сповнений толеранції" [12: 260]. Це тлумачення відрізняється тим, що прикметник у ньому пояснюється через іменник, хоча абстрактні іменники, яким є

лексема *толерантність*, зазвичай тлумачать через значення якісних прикметників, від яких вони й утворюються. На нашу думку, це може свідчити про те, що поняття *толерантності* набуло в українській мові комплексу значень, ширших за ті, що можна виокремити з прикметника.

Словник 1955 року також подає тлумачення двох лексем – іменника та прикметника: “*толерантний*, лат. – терпимий до чужих думок, вірувань; *толерантність*, лат. – терпимість до чужих думок узагалі і особливо до думок релігійних; віротерпимість” [2: 427].

У ще одному словнику, виданому українською діаспорою в Торонто 1967 року, також можемо побачити лише дві лексеми: “*толерантний* – вирозумілий; *толерантність* – вирозумілість” [29: 137].

У другій половині ХХ століття в словниках іншомовних слів починає з’являтися й вузькоспеціалізоване значення, яке до того фігурувало лише у спеціалізованих виданнях. Наприклад, у *Медичному латинсько-українському словнику*, виданому в Празі 1926 року: “*tolerabills*, терпимий, Н.; *tolerantia*, терпимість” [7: 282]. Зокрема, “Толерантність [від лат. *tolerans* (*tolerantis*) – терплячий] – 1) Терпимість до чужих думок і вірувань. 2) Т. імунологічна – специфічний стан організму, при якому втрачається здатність виробляти антитіла у відповідь на введення певного антигена” [19: 603]. Ця дефініція 1974 року збігається з визначенням толерантності вже в ХХІ столітті [20: 577], проте можемо спостерігати тенденцію до розширення кола вузькоспеціалізованих значень: “Толерантність [> лат. *tolerans* (*tolerantis*) – терплячий]. 1. Терпимість, поблажливість до кого-, чого-небудь; 2. біол. мед. Здатність організму витримувати несприятливий вплив того або іншого фактора чи середовища; 3. Імунологічний стан організму, при якому він може синтезувати антитіла у відповідь на введення певного антигену при збереженні імунної реактивності до інших антигенів. Проблема Т. має значення при пересадці органів і тканин” [21: 895; 25: 675]. У деяких виданнях термінологічне значення розглядають як основне: “Толерантний (лат.) *tolerans*, -ntis = терплячий) – 1. біол. здатність переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів. 2. терплячий до чужої думки, поведінки та інше; Толерантність (від толерантний) – 1. біол. специфічний стан організму, при якому втрачається здатність виробляти антитіла у відповідь на введення певного антигена; 2. терпимість до чужих думок і поведінки та інше” [15: 597].

У тлумачних словниках уперше знаходимо визначення *толерантності* у виданні Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук України. Для іменника *толерантність* наведено дефініцію ‘властивість за значенням *толерантний*’, **що супроводжується прикладами:** *Страх, як вони [редактори] грають такими словами, як “толерантність”, “моральна тиранія”, “патріотизм”, “українство” і т. п., обертають їх на всі боки, як самі хочуть (Л. Укр., V, 1956, 139); Спочатку він [шляхтич Левандовський] закликає панів до толерантності, стриманості, бо терпіння пригнічуваного народу не безмежне (Рад. літ-во, 3, 1971, 37). Прикметник толерантний потрактовано в значенні ‘поблажливий, терпимий до чийхсь думок, поглядів, вірувань тощо’, яке ілюструють приклади: *Толерантний був [редактор] – для виду (Фр., X, 1954, 115); У мене є один дуже близький друг..., і він мириться якимось**

з моїми виступами..., хоч я виражаюсь перед ним далеко гостріше, ніж тепер перед Вами. Я сподіваюсь, що в сьому Ви будете до мене толерантні? (Л. Укр., V, 1956, 266); Він чоловік толерантний, більше, мабуть, ніж моя Таня... (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 193). Також у словнику прислівник толерантно не має самостійного значення, проте проілюстрований прикладами: Під час “замирення” власті досить толерантно відносилися до опришків (Хотк., II, 1966, 181); Нагадуванням про неї [Тосю Трохимівну] Мухтаров дуже толерантно підкреслив свої симпатії головному лікареві і голові конфліктної комісії голодностепського будівництва (Ле, Міжгір’я, 1953, 184). Дієслово *толерувати* має значення ‘виявляти толерантність до кого-небудь, чого-небудь; терпіти’. Ілюстративний матеріал до нього: А не можна би знати, що ви, товариші, говорили про мене? – Ми спорили над питанням, чи можемо толерувати тебе дальше в своїм товаристві, чи ні? (Фр., VI, 1951, 420); Тобі моя “друга манера” більше подобалась, себто ти дозволила собі толерувати сю [цю] манеру (Л. Укр., III, 1952, 691) [22: 179]. Усі слова мають примітку ‘книжне’, дієслово толерувати вказано як ‘застаріле’. Ілюстративний матеріал загалом підтверджує думку про те, що значення, зафіксовані у словниках початку–середини ХХ століття, актуалізуються в різних типах дискурсів. Проте толерантність як ціннісна категорія набирає того сенсу, який у нього вкладає адресант, що в певних випадках утруднює розуміння її значення та може створювати простір для маніпулятивного впливу на адресатів.

У першому виданні Словника В. Бусела для лексеми *толерантний* вказано два значення: 1. ‘здатний переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів’. 2. ‘поблажливий, терпимий до чийхось думок, поглядів, вірувань тощо’. *Толерантність* визначається як дериват прикметника *толерантний*, вважається книжним і має три значення: 1. фармакологічне ‘здатність переносити великі дози отрут або ліків без шкоди для організму’; 2. імунологічне ‘специфічний стан організму, за якого втрачається здатність виробляти антитіла у відповідь на введення певного антигену’; 3. математичне в теорії множин ‘відношення на множині, що задовольняє властивостям рефлексивності і симетричності; транзитивність необовязкова’. Як бачимо, на думку укладачів, саме вузькоспеціалізоване значення властиве лексемі *толерантність* в українській мові. Також подано дієслово *толерувати* із позначенням ‘застаріле’, ‘книжне’ – ‘виявляти толерантність до кого-небудь, чого-небудь; терпіти’, та іменник *толерування* – ‘дія за значенням толерувати’. Отже, автори словника розгалужують термінологічне значення, що виражається лексемою *толерантність*, та загальне, для експлікації якого існує лексема *толерування* [4: 1254]. У виданні 2007 року усі словникові статті залишилися без змін [5: 1457].

У “Глумачному словнику сучасної української мови” наявне визначення лексеми *толерантний*, у якому термінологічний аспект також вважається основним: 1. ‘мед. здатний переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів’. 2. ‘поблажливий, терпимий до чийхось думок, поглядів, вірувань тощо’ [10: 605; 11: 841].

У “Великому глумачному словнику української мови” розглянуто три лексеми: *Толерантний* (книжн.) від французького *tolerant* – ‘поблажливий, терпимий до чийх-небудь думок, поглядів, вірувань і таке інше’. Похідний від нього іменник *толерантність*

та прислівник *толерантно*, які не мають самостійних значень [6, с. 1170]. У Словнику української мови 2012 і 2016 років ця дефініція залишається без змін [23: 1157; 24: 1157].

Як можемо побачити, з початку 80-х років ХХ століття до наших днів дефініції лексем, що виражають концепт *толерантність*, у тлумачних словниках змінилося неістотно. В них не зафіксовано ні нових значень, ні нових контекстів ужиття. Проте енциклопедичні словники української мови надають нам інформацію про нові смисли толерантності в українському суспільстві. Толерантність є ‘визнанням за іншими права на погляди і смаки, відмінні від поглядів оцінюючого; не підтримує ні антигуманних, ані злочинних ідей’ [27: 1352]. Розуміння толерантності може істотно відрізнятись залежно від того, в якій сфері суспільного життя вона проявляється. Толерантність може бути міжкультурна – ‘терпимість, ставлення з розумінням і тактом до наявних відмінностей, які існують в інших культурах, що перш за все проявляється у тактовності під час міжкультурної комунікації’; політична – ‘терпиме ставлення до інших, чужих думок, політичних уподобань і позицій’; релігійна, що ‘характеризує таку морально-практичну орієнтацію, “технологію” поведінки соціальних агентів (конфесій, релігійних груп, віруючих) у процесі їх взаємовідносин, яка передбачає взаємоповагу, свідому відмову від зверхності, ущемлення прав’ та інші [3: 1233].

Отже, за результатами аналізу можемо окреслити коло лексем, що репрезентують концептосферу *толерантності* – прикметник *толерантний*, іменники *толерантність*, *толеранція*. Окрім того, в парадигмі також є прислівник *толерантно* та дієслово *толерувати*. Про асимілювання лексеми *толерантність* та перехід у активний словниковий запас української мови, на наш погляд, свідчить актуалізація її словотвірного потенціалу – поява лексем з негативним оцінним значенням – *толераст* і *толерастія*. За даними корпусу української мови [28] станом на 01.07.2018 року (табл.), у текстах різних функціональних стилів зафіксовано такі репрезентанти концепту *толерантність*:

Таблиця

Репрезентанти концепту *толерантність* у текстах різних функціональних стилів

Розділ корпусу	<i>толерантність</i>	<i>толерантний</i>	<i>толерувати</i>	<i>толерантно</i>
публіцистика	371	168	39	59
художня проза	58	49	39	15
поетичні тексти		1		
наукові тексти	274	58	3	9
законодавчі тексти		1		

Зазначимо, що в корпусі немає даних про вживання лексеми *толеранція*, хоча, за нашими спостереженнями, її активно використовують у різних дискурсах, зокрема релігійному, публіцистичному, дискурсі ЗМІ.

Серед усіх словників синонімів української мови лише “Словник синонімів” Святослава Караванського містить лексему *толерувати* [13: 414], яка відсилає до синонімічного дієслова *терпіти* – “витримувати, зносити, толерувати, допускати, миритися з чим; (від кого) зазнавати образ /кривди/, (від чого) зазнавати шкоди /

злигоднів/; (нужду) зазнавати чого; (з ч. не/чого/) не допускати, /кого/ не переносити, не полюбляти, с. ненавидіти, дихати чортом на; (за що) страждати, мучитися” [13: 410]. На тій же сторінці можемо побачити посилення на прикметник *толерантний* як синонім до слова *терпеливий* (*терплячий*).

У “Словнику антонімів” [17] не бачимо статей до лексеми *толерантність* чи однокореневих слів, проте можемо сказати, що афіксальні (граматичні) антоніми з префіксами зі семантикою заперечення: зокрема лексеми *нетолерантність*, *інтолерантність*; *нетолерантний*, *інтолерантний* активно функціонують в українській мові. Відтак, антонімічні відносини не є симетричними. На нашу думку, значення антоніма до лексеми *толерантність* є вужчим – з нього вилучений компонент ‘поблажливості’ – *нетолерантність* дорівнює *нетерпимості*.

Зазначимо також, що в “Словнику термінів міжкультурної комунікації” можемо побачити дві окремі статті, присвячені міжкультурній толерантності та інтолерантності. Остання розуміється як “відсутність терпимості, нерозуміння або несприйняття відмінностей у комунікативній поведінці іншого учасника (учасників) міжкультурної комунікації, викликаних їхньою приналежністю до іншої культури” [1].

Висновки. Аналіз лексикографічних джерел допоміг виявити прототипічні та варіативні ознаки поняття *толерантність* і виокремити основні репрезентанти концепту – ‘терпимість’, ‘вирозумілість’, ‘поблажливості’. Категоріальним компонентом значення є ‘здатність’, ‘вміння’, ‘властивість’, ‘відношення’. Дослідження показало, що на позначення релігійного аспекту *толерантності* на противагу толерантності загалом існує спеціальна лексема *толеранція*, яка активно уживається в різних дискурсах – релігійному, публіцистичному, дискурсі ЗМІ тощо, проте у словниках сучасності не фіксується. Детальне опрацювання системних даних надало можливість стверджувати, що поняття *толерантності* в українській лінгвокультурі характеризується широким спектром інтерпретації, а концептуальна структура цього поняття підпадає під значний вплив екстралінгвістичних чинників. Зокрема, *толерантність* спочатку сприймалася лише як віротерпимість, проте з часом набула нових смислів і стала розумітися мовцями як виважене, спокійне, подекуди поблажливе відношення до неналежного, а вже у ХХІ столітті як неупереджене ставлення до іншого.

Перспективи використання результатів дослідження. Лексикографічний аналіз дає змогу простежити історію входження лексем, що позначають концепт *толерантність*, в українську мову, і виокремити семантичну інформацію, актуальну на різних етапах становлення концепту в українській мовній картині світу. Ці дані про еволюцію лексичних значень слів-репрезентантів концепту *толерантність* сприятимуть експлікації лінгвокультурної специфіки поняття толерантності в національній свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бацевич Ф.С.* Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – Київ : Довіра, 2007. – 205 с.

2. *Бойків І.* Словник чужомовних слів / І. Бойків, О. Ізюмов, Г. Калишевський, М. Трохименко. – Київ : Музей Івана Гончара, видавнича фірма Родовід, 1996 (репр. 1955). – 535 с.
3. Велика українська енциклопедія. Словник / керівник авт. колективу: д-р іст. наук, проф. Киридон А. М. – Київ : Державна наукова установа “Енциклопедичне видавництво”, 2015. – 1408 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
6. Великий тлумачний словник української мови / кер. Вид проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. – Київ : Видавництво “Дніпро”, 2009. – 1332 с.
7. *Галин М.* Медичний латинсько-український словник / М. Галин. – Прага : Видання Спілки Українських лікарів в Чехословаччині, 1926. – 302 с.
8. *Доманіцький В.* Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів / В. Доманіцький. – Київ : Друкарня С. А. Борисова, Маложитомирская, №16, 1906. – 128 с.
9. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – Київ : Наукова думка, 1983. – Т. 5: Р–Т / уклад.: Р. В. Болдирев та ін., 2006. – 704 с.
10. *Загнітко А. П.* Тлумачний словник сучасної української мови / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк, 2008. – 704 с.
11. *Загнітко А. П.* Тлумачний словник сучасної української мови / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк, 2009. – 960 с.
12. *Запорожець О.* Словник чужомовних слів і виразів / О. Запорожець, В. Державин. – Мюнхен : Крайовий Комітет СУМ у Німеччині, 1953. – 320 с.
13. *Караванський С.* Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – Київ: Українська книга, 2000. – 480 с.
14. *Кузеля З.* Словар чужих слів: 12 000 слів чужого походження в українській мові / З. Кузеля, М. Чайковский ; ред. З. Кузеля. – Чернівці : [б. в.]: з друкарні тов. “Руска Рада” під зарадом Івана Захарка, 1910. – 365 с.
15. Новий словник іншомовних слів: близько 40 тис. слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хомяк, А. А. Демянюк (за ред. Л. І. Шевченко). – Київ : Арій, 2008. – 672 с.
16. *Пиптенко З.* Словник чужих слів, що вживаються в українській мові / З. Пиптенко. – Київ : Поступ, 1918. – 255 с.
17. *Полюга Л. М.* Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – Київ : Довіра, 2006. – 506 с.
18. *Скалозуб О.* Словник чужомовних слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові / О. Скалозуб. – Коломия : Рекорд, 1933. – 480 с.
19. Словник іншомовних слів / ред. О. С. Мельничук. – Київ : Головна редакція “Українська радянська енциклопедія” (УРЕ), 1974. – 776 с.
20. Словник іншомовних слів: Близько 10 000 слів / Нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка, Укр. мовно-інформ. фонд НАН України; уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута; ред. Є. І. Мазніченко. – Київ : Наукова думка, 2000. – 662 с.
21. Словник іншомовних слів: 23 тис. слів та термінологічних словосполучень, уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – Київ : Довіра, 2000. – 1018 с.
22. Словник української мови : в 11 т. Т. 10 Т–Ф / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1979. – 658 с.

23. Словник української мови / кер. В. В. Німчук та ін. / відп. ред. В. В. Жайворонок. – Київ : Просвіта, 2012. – 1320 с.
24. Словник української мови / Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови та ін.; [авт.-уклад.: В. М. Білоноженко, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін.; кер. наук.-вид. проекту В. В. Німчук та ін.; від. ред. В. В. Жайворонок]. – 2-ге вид. – Київ : Просвіта, 2016. – 1320 с.
25. Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Київ : Довіра, 2006. – 789 с.
26. Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект: колективна монографія / [Ф. С. Бацевич, С. Л. Грабовська, О. В. Дарморіз та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 330 с.
27. Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред. член-кор. НАНУ України М. Попович. – Київ : Ірина, 1999. – 1551 с.
28. Частотні словники. Лінгвістичний портал MOVA.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/Page.aspx?l1=57>
29. *Шмена П.* Знахідки до словника чужослів / П. Штепа. – Торонто : видав Семен Стацишин, 1967. – 166 с.
30. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm [Elektronische Ressource]. – Zugriff : <http://www.woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/setupStartSeite.tcl>
31. Dictionnaire de l'Académie française, texte des huit éditions complètes de 1694 à 1935 – (1694 (1re), 1718 (2e), 1740 (3e), 1762 (4e), 1798 (5e), 1835 (6e), 1878 (7e), 1935 (8e) – sur CD-ROM (présentation d'Isabelle Turcan) [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.lib.uchicago.edu/efts/ARTFL/projects/dicos>
32. Online Etymology Dictionary [Elektronic resource]. – Access mode : <https://www.etymonline.com/>
33. *Reisigl M.* Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism / M. Reisigl, R. Wodak. – London : Routledge, 2001. – 298 p.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2007). *Slovnýk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii*. Kyiv: Dovira
2. Boikiv, I., Iziunov, O., Kalyshevskiy, H., Trokhymenko, M. (1996 (repr. 1955)). *Slovnýk chuzhomovnykh sliv*. Kyiv: Muzei Ivana Honchara, vydavnycha firma Rodovid,
3. *Velyka ukrainska entsyklopediia. Slovnýk*. (2015). Kerivnyk avt. kolektyvu: d-r ist. nauk, prof. Kyrydon A. M. Kyiv: Derzhavna naukova ustanova "Entsyklopedychne vydavnytstvo".
4. *Velykyi tlumachnyi slovnýk suchasnoi ukrainskoi movy*. (2001). Uklad. ta holov. red. V. T. Busel. – Kyiv; Irpin: Perun.
5. *Velykyi tlumachnyi slovnýk suchasnoi ukrainskoi movy* (2007). Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun.
6. *Velykyi tlumachnyi slovnýk ukrainskoi movy*. (2009). Ker. vyd projektu P. M. Movchan, V. V. Nimchuk, V. I. Klichak. Kyiv: Vydavnytstvo "Dnipro".
7. Halyn, M. (1926). *Medychnyi latynsko-ukrainskyi slovnýk*. Praha: Vydannia Spilky Ukrainskykh likariv v Chekhoslovachchyni.
8. Domanitskyi, V. (1906). *Slovaryk. Poiashnennia chuzhykh ta ne duzhe zrozumilykh sliv*. Kyiv: Drukarnia S. A. Borysova, Malozhytomyrskaia, №16.
9. *Etymolohichnyi slovnýk ukrainskoi movy: U 7 t.* (1983–2006). Redkol. O.S. Melnychuk (holov. red.) ta in. Kyiv : Naukova dumka.

10. Zahnitko, A. P., Shchukina, I. A. (2008). *Tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Donetsk.
11. Zahnitko, A. P., Shchukina, I. A. (2009). *Tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Donetsk.
12. Zaporozhets, O., Derzhavyn, V. (1953). *Slovnyk chuzhomovnykh sliv i vyraziv*. Miunkhen : Kraiovyi Komitet SUM u Nimechchyni.
13. Karavanskyi, S. (2000). *Praktychnyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy*. Kyiv: Ukrainska knyha.
14. Kuzelia, Z., Chaikovskiy, M. (1910). *Slovar chuzhykh sliv: 12000 sliv chuzhoho pokhodzhennia v ukrainskii movi*. Red. Z. Kuzelia. Chernivtsi: [b.v.]: z drukarni tov. "Ruska Rada" pid zaradom Ivana Zakharka.
15. Shevchenko, L. I., Nika, O. I., Khomiak, O. I., Demianiuk, A. A. (2008). *Novyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 40 tys. sliv i slovopoluchen*. (za red L. I. Shevchenko). Kyiv: Arii.
16. Pyptenko Z. (1918). *Slovnyk chuzhykh sliv, shcho vzhyvaiutsia v ukrainskii movi*. Kyiv: Postup.
17. Poliuha, L. M. (2006). *Povnyi slovnyk antonimiv ukrainskoi movy*. Kyiv: Dovira
18. Skalozub, O. (1933). *Slovnyk chuzhomovnykh sliv, vyraziv i pryypovidok, shcho vzhyvaiutsia v ukrainskii movi*. Kolomyia: Rekord.
19. *Slovnyk inshomovnykh sliv*. (1974). Red. O. S. Melnychuk. Kyiv: Holovna redaktsiia "Ukrainskaadianska entsyklopediia".
20. *Slovnyk inshomovnykh sliv: Blyzko 10000 sliv*. (2000). Nats. Un-t im. Tarasa Shevchenka, Ukr. movno-inform. fond NAN Ukrainy; uklad.: S.M. Morozov, L.M. Shkaraputa; red. Ye.I. Maznichenko. Kyiv: Naukova dumka.
21. *Slovnyk inshomovnykh sliv: 23 tys. sliv ta terminolohichnykh slovopoluchen*, uklad L. O. Pustovit ta in. (2000). Kyiv: Dovira.
22. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. T. 10 T–F*. (1979). AN URSSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka.
23. *Slovnyk ukrainskoi movy*. (2012). Ker. V. V. Nimchuk ta in.: vidp. red. V. V. Zhaivoronok. Kyiv: Prosvita.
24. *Slovnyk ukrainskoi movy*. (2016). Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t ukr. movy ta in.; [avt.-uklad.: V. M. Bilonozhenko, A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk ta in.; ker. nauk.-vyd. proektu V. V. Nimchuk ta in.; vid. red. V. V. Zhaivoronok]. 2-he vyd. Kyiv: Prosvita.
25. *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv*. (2006). Uklad.: O. I. Skopnenko, T. V. Tymbaliuk. Kyiv: Dovira.
26. Batsevych, F. S., Hrabovska, S. L., Darmoriz, O. V. ta in. (2012). *Tolerantnist yak sotsialno-kulturnyi fenomen: svitohliadno-metodolohichni aspekt*. kol. monohr. Za red. D-ra filos. nauk, prof. V. P. Melnyka. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.
27. *Universalnyi slovnyk-entsyklopediia*. (1999). Hol red. Chlen-kor. NANU Ukrainy M. Popovych. Kyiv: Iryna.
28. *Chastotni slovnyky*. Lnhvistychnyi portal MOVA.info Retrieved from <http://www.mova.info/Page.aspx?11=57>
29. *Shtepa, P. (1967). Znadibky do slovnyka chuzhosliv*. Toronto: vydav Semen Stasyshyn.
30. *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. Retrieved from <http://www.woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/setupStartSeite.tcl>
31. *Dictionnaire de l'Académie française, texte des huit éditions complètes de 1694 à 1935 – (1694 (1re), 1718 (2e), 1740 (3e), 1762 (4e), 1798 (5e), 1835 (6e), 1878 (7e), 1935 (8e) – sur CD-ROM (présentation d'Isabelle Turcan)*. Retrieved from <http://www.lib.uchicago.edu/efts/ARTFL/projects/dicos>

32. *Online Etymology Dictionary*. Retrieved from <https://www.etymonline.com/>
33. *Reisigl, M., Wodak, R. (2001). Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London: Routledge.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2018

прийнята до друку 13.11.2018

TOLERANCE IN UKRAINIAN LINGUACULTURE (THE LEXICOGRAPHICAL SOURCES ANALYSIS)

Julia ANTONENKO

*Lviv National University of Ivan Franko,
Department of Slavic philology,
1, Universytetska, Str., Lviv, Ukraine, 79001,
tel.: (032) 239-47-70*

The appeal to the research of the concept of tolerance in Ukrainian linguaculture is due to the fact that the phenomenon of tolerance has a high social significance in the modern world and serve as an important component of all communicative process levels from public to interpersonal. The author considers tolerance as a general axiological category, which is actualized in the cognitive concept of tolerance. The article describes the features of verbalization of the concept of tolerance in the Ukrainian language worldview based on the dictionaries of modern Ukrainian language. The language system data collected from lexicographical sources allowed to reconstruct the usual model of the concept tolerance verbalization. The author notes that the dictionary definitions contain the basic meaningful characteristics of the concept tolerance exist in the consciousness of the Ukrainian language native speakers. Parenthetically, it should also be mentioned that the continuous modification of this concept in the consciousness of native speakers of the Ukrainian language determines the variability of representation in lexicographical sources. The etymology, paradigmatic relations, synonymic row and opposites in order to highlight these varieties are investigated. The changes in the semantics of lexemes representing the concept of tolerance in the Ukrainian linguaculture are characterized. The author makes definitional comparisons of the tolerance conceptual components with a view to identify prototypical and shifting features in the concept semantics. It is stated that the concept tolerance in the Ukrainian language consciousness is characterized by a wide scope of interpretation. The conceptual structure of this concept undergo influence of extralinguistic factors. The article also describes the first observations on the national specificity of the concept tolerance in the Ukrainian linguaculture. In conclusion the importance of the concept semantics in the reflection of national culture and national language consciousness is emphasized.

Keywords: axiological category, concept, tolerance, verbalization, dictionaries, conceptosphere, linguaculture.